

KUR'ÂN KIRÂATINDA MÛSİKÎNİN YERİ

Abdurrahman ÇETİN*

ÖZET

İslâm tarihi boyunca, Kur'ân-ı Kerîm'e duyulan saygı sebebiyle, onun okunuşundan anlaşılmasına, yorumlanmasından yaşanmasına kadar, üzerinde durulması gereken hususlar, bütün yönleriyle, müslümanlar tarafından ele alınıp incelenmiştir. Bu konulardan birisi de Kur'ân'ın makam ile okunması, terennüm ve teğannîsidir.

Bilindiği gibi Kur'ân'ın usûlüne uygun olarak güzel ve düzgün okunması esastır. Kur'ân'ın güzel okunmasını sağlayan da tecvîd ve makamdır. Kur'ân okurken tecvîde uymanın lüzûmu tartışılmayan tek şarttır. Ancak, kırâata makamın katılıp katılmaması, katılacaksa hangi ölçüler dâhilinde katılacağı tartışma konusudur.

Bazıları Kur'ân'ın makamsız olarak okunması gerektiğini söylerken, bazıları da makam ile okunabileceğini, hattâ makam ile okumanın daha makbûl olduğunu ifade etmişlerdir. Bunu söylerken de aklî ve naklî bir takım deliller göstermişlerdir.

İşte bu makalede, konuyla ilgili terimler, rivâyetler ve görüşler ele alınmakta, ileri sürülen görüşler telif edilerek, mâkul bir sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır.

SUMMARY

The Place of Music in Qur'ân Recitation

This article argues the ideas about recitation Qur'ân with music.

It is essential that the Qur'ân must be recited according to its rules. The Qur'ân itself expresses it as "tartîl", that is to recite the Qur'ân in slow,

* Prof. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanı

measured rhythmic tones (see the Qur'ân, Muzzammil 73/4). The science of "Tajweed" (a psalmodic reciting of the Qur'ân) has its proper method of reciting of the Qur'ân and it has been practiced for centuries. Our prophet Muhammed (Peace be upon him) had commanded that the Qur'ân has to be recited so beautiful that its verses must be lovingly pronounced in tones of rhythmic music. He has estimated and stimulated those who recite the Qur'ân with their beautiful tone.

The question of "chanting" (tâgammî) in Qur'ân reciting is a question on which there is conflict; in another words, Qur'ân reciting with chant and rhythmic tone (makâm) had become a point of discussion.

As it is well known, music has a power which affects human spirit and penetrates the heart of man, it excites sensation and emotion and sometimes it calms men; on the other hand, music gives morale to patients, tranquilizes also irritable children; it sometimes encourages the army on the battle field.

Here is a question to debate, whether music should contribute to the reciting of the Qur'ân or not. If so, in which degree it contributes to it?

A) GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'in usûlüne uygun olarak güzel okunması esastır. Kur'ân bunu "tertil" olarak nitelemiş (Müzzemmil 73/4) ve bu da "tecvîd" ilmiyle şekillenmiş ve uygulanmıştır. Peygamberimiz (sav) de, tilâvetin güzel sesle süslenmesini buyurmuş; Kur'ân'ı güzel sesle okuyanları takdir ve teşvik etmiştir¹.

Kur'ân kırâatında "teğannî" ihtilâflı bir meseledir. Başka bir ifade ile, Kur'ân'ın makam ile okunması, terennüm ve teğannîsi tartışma konusu olmuştur.

Bilindiği gibi mûsikî, insan rûhunu etkileyen, insan kalbine nüfûz eden, his ve heyecan uyandıran, bazan da teskin edip yatıştırıcı bir güce sahiptir. Hasta yatan kimseye moral verip tedavi eden, hırçınlaşan bebeği yatıştırıcı mûsikî; savaş meydanındaki orduyu da coşturmaktadır.

İşte tartışma konusu olan, bu mûsikînin, Kur'an kırâatına katılıp katılmayacağı, katılacaksa ne oranda katılacağıdır.

Esas konumuza geçmeden önce şunu ifade edelim ki, mûsikîyi kayıtsız şartsız, mutlak olarak reddetmek gerçekçi olmaz². Çünkü mûsikî ve âhenk, yaşadığımız tabiatta mevcut olduğu gibi, insanın yapısında da

¹ Bu husustaki hadislerden bir kısmı, makalenin "Konuyla ilgili rivâyetler" kısmında kaydedilmiştir.

² İslâm açısından mûsikî konusunda geniş bilgi ve kaynak için bkz: Süleyman Uludağ, İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ', s.9-399.

mevuttur. Kalbimizin atışı, bir ritm ve âhenk üzeredir; normal haldeki nefes alış verişimiz de böyledir. Kezâ suların akışında, kuşların ötüşünde mûsikî bulunduğu gibi, bir çocuğun ağlamasında, bir hastanın inleminde bile mûsikî vardır. Öyleyse insanı mûsikîden koparmak mümkün değildir. Önemli olan, bunu meşrûyet çerçevesi içinde tutmaktır.

İslâm, insan yaradılışına en uygun dindir. Aynı zamanda o, güzellikler dinidir; güzelliğe karşı değil, güzellikten yanadır. Mûsikî de güzel sanatlardan birisidir. Böyle bir güzelliğe de karşı çıkılmaz; yeter ki güzellikler insan elinde çirkinleşmesin, çirkin yollarda kullanılsın.

Öte yandan, insanı Allah'a götüren her yol meşrûdur. Mûsikî de insanı O'na yöneliyorsa, bu da meşrûdur. Kişiyi fîsk ve günaha, nefsi ve şehvî heyecana sürükleyen, insan rûhunu körleten ve onu Allah'tan uzaklaştıran her yol gibi, bu tür mûsikî de dinimizce haram kabul edilmiştir.

Ayrıca mûsikî, bir amaç değil, araç olmalı; insanın hizmetine ve yararına kullanılmalıdır. Eğer o bir araç ise, onun hakkında hüküm verirken, onun iyi veya kötü yolda kullanılmasına göre bir hükme varılır; meşrû veya gayr-ı meşrû olur. Bu bakımdan mûsikî ve makamı mutlak olarak reddetmek gerçekçi olmaz.

B) KONUYLA İLGİLİ TERİMLER

Makalemizin bu bölümünde, esas konumuza geçmeden önce, ilgili bazı terimleri kısa kısa açıklamak faydalı olacaktır.

a) Mûsikî: Mûsikînin birçok tarifi yapılmıştır. Bunlardan seçtiğimiz bazıları şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Mûsikî, sesleri kulağa hoş gelecek şekilde terkip etmektir”.

“Ölçülü sesler vasıtasıyla, estetik bir tesir ve heyecan husûle getirme sanatıdır”.

“İnsanın duygu ve düşüncelerini seslerle ifade etme sanatıdır”.

“Düzenli ve ölçülü sesler ilmidir”.

“İnsanda uyandırdığı etki bakımından ele alınan ses dizisidir”.

“Melodî, ritm ve armoni bakımından ele alınan sesler birimidir”³.

b) Makam: Bununla ilgili bazı tanımlar da şöyledir:

“Mûsikîde, nağmelerin karar perdesi veya seyrine göre vasıflandırılan ses dizisine denir”.

³ Bkz: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, II,867; Meydan Larousse, IX,183; Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, s.717; Süleyman Uludağ, age, s.14.

“Bir durakla güçlü etrafında bunlara bağlı olarak toplanmış seslerin genel durumudur”.

“Dizide veya ezgide seslerin durak (tonique) ve güçlü (dominante) ile ilişkilerinden doğan özelliğe denir”.

“Belirli seslerin belirli bir melodi inşâsı gösterecek tarzdaki model veya ses dizisine denir”.

“Türk mûsikîsinde belirli aralıklarla birbirine uygun mülâyim seslerden kurulu bir gam içerisinde özel bir seyir kuralı olan mûsikî cümlelerinin meydana getirdiği çeşniye makam denir”.

“Âhenk, mûsikî tarzı” demektir⁴.

c) Terennüm: Besteli, tiz, hoş ezgilerle nağme ve âhenk yapmak anlamındadır. Bülbülün ötüşü için de bu kelime kullanılır⁵.

d) Teğannî: Bu kelime de çeşitli mânâlara gelmektedir:

“Nağme ile söylemek, terennüm etmek, makamla okumak”,

“Zengin olmak, şiirle medih veya hicvetmek (yani övmek veya yermek)”⁶.

Teğannî terimi halk arasında, “harfleri ve kelimeleri bozarak, sesi boğazda oynatarak okumak” şeklinde olumsuz bir mânâda kullanılmaktadır.

e) Lâhn: Bu kelime birbirine zıt iki mânâda kullanılmaktadır. Buna göre:

1. Ezgi, melodi, âhenk, kulağa hoş gelen uyumlu ses; kıraatı, şiiri ve şarkıyı güzelleştirmek.

2. Kur’an’da hata etmek, i’rab ve tecvidde hata etmek, okurken yapılan yanlışlık, hatalı konuşmak, bir ülke veya kimseye mahsus kötü ve kurlsız telâffuz.

3. Lâhn; ayrıca lügat, uslûb, meyletmek, anlamak, sözden anlaşılan mânâ, muhataptan başkasının anlamayacağı şekilde sözü rumuzlu ve kapalı söylemek.. gibi mânâlara da gelmektedir⁷. Tecvid ilminde lâhn,harflerin zât ve sıfatlarında meydana gelen hataya denir.

⁴ Türkçe Sözlük, II,800; Meydan Larousse, VIII,259; Doğan, age, s.665; Ali Kemal Belviranlı, Mûsikî Rehberi, s.21; M.Ekrem Karadeniz, Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, s.64.

⁵ Âsım Efendi, Kâmus Tercemesi, IV, 317.

⁶ Âsım Efendi, age, IV, 1111.

⁷ Bkz: Cevherî, es-Sihâh, VI,2193;Râğîb Isfehâni, el-Müfredât, s.449;Zemahşerî, Esâsü'l-Belâğa, s.562; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, XIII,379; Ebu'l-Bekâ,el- Külliyyât, s.319; Âsım Efendi, Kamus Tercemesi, IV,746.

f) Tertîl: Sözü yerli yerinde, uygun ve güzel bir şekilde söylemek demektir⁸

"Kur'an-ı Kerîm'i tane tane, yavaş yavaş okumaya denir. Müfessir Elmalılı(vf.1941)'nın ifadesiyle "Kur'ân'ın tertîli, her harfinin, edasının, tertibinin, mânâsının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Bir söz aslında ne kadar güzel olursa olsun, gereği gibi güzel okunmayınca güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmeyenler, güzel sözleri berbat ederler. Sözün tertîl ile güzel söylenmesi ve okunması ise sade ses güzelliği ile gelişi güzel eze büze şarkı gibi okumak, saz teli gibi sade ses üzerinde yürümek kabîlinden bir mûsikî işi değildir. Kelimelerin dizilişinin mânâ ile uyum sağlaması ve dilin fesâhat ve belâğatı hakkıyla gözetilerek rûhî ve mânevî bir uygunlukla, yerine göre şiddet, yerine göre yumuşaklık, yerine göre medd, yerine göre kasır, yerine göre ğunne, yerine göre izhâr, yerine göre ihfâ, yerine göre iklâb, yerine göre vasl, yerine göre sekt veya vakf; kısacası bütün maksat, mânâyı duymak ve mümkün olduğu kadar duyurmak olmak üzere tecvîd ile okuma işidir. Bunun için Kur'ân okurken tertîl ve tecvîd gerekir"⁹.

g) Tercî': Geri çevirmek, döndürmek, sesi titretmek, nağme yapmak, sesi boğazda tekrar etmek gibi mânâlara gelir¹⁰.

h) Tahzîn: Okurken, hüznü ve ağlamaklı bir tarzda davranmak demektir¹¹.

i) Tatrîb: Sesi oynatmak, nağme yapmak, coşturmak, şarkı söylemek, kiraatı, şiiri veya şarkıyı güzelleştirmek, ses perdelerinde oynaklık yapmak, medleri fazla çekmek, med'li olmayan yerleri uzatmak.. gibi mânâları vardır¹².

j) Terkîs: Sesi oynatmak (raks), sesi hareket ettirerek sâkine hareke vermek anlamındadır¹³.

k) Ter'id: Okurken sesi titretmek demektir¹⁴.

l) Terdîd: Bir mecliste ve genellikle hâfızlık merasimi, hatim cemiyeti, terâvih namazı ve cenaze törenlerinde kabir başında, evde veya câmide Kur'ân okuyan bir kimsenin, kırâatin sonuna geldiğinde, okuyacağı

⁸ Âsım Efendi, age, III,1313.

⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, VIII, 5426-5457.

¹⁰ Âsım Efendi, age, III,258.

¹¹ Aynı eser, IV, 588; ayrıca bkz: İbnü'l-Cezerî, et-Temhîd, s.56.

¹² İbn Manzûr,age, XIII, 379; Âsım Efendi, age, I,356; ayrıca bkz:İbnü'l-Cezerî age.s.56.

¹³ İbnü'l-Cezerî, et-Temhîd, s.56; Celâlüddin Süyûtî, el-İtkân, I,102.

¹⁴ Süyûtî, age ve yer.

birkaç kelimelik son kısmın, hep bir ağızdan aynı makam üzere ve yüksek sesle okunarak bitirilmesidir¹⁵.

C) KONUYLA İLGİLİ RİVÂYETLER

Kur'ân-ı Kerîm'in makam ile okunmasının câiz olup olmadığıyla ilgili birçok delil ve rivâyet vardır. Bunlardan bazılarını şöylece sıralamak mümkündür:

a) Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah: “Kur'ân'ı tertîl ile oku.” (Müzzemmil 73/4) buyurmuştur.

b) Başka bir âyette de: “..Onu (Kur'ân'ı) tertîl ile okuduk.” (Furkan 25/32) buyrulmuştur.

Daha önce “tertîl” teriminde de izah edildiği üzere bu âyetlerde, Kur'ân'ın ağır ağır, tane tane, düşünerek okunması emredilmektedir. Hz. Ali “tertîl”i: “Harfleri tecvîd (yani sıfat ve mahreclerine riâyet ederek gereği gibi okumak) ve vakıfları (durulacak yerleri) bilmektir” diye izah etmiştir¹⁶.

c) Sâd sûresinde, Hz.Dâvûd'dan bahseden âyetlerden ve bunların tefsirinden, Hz.Dâvûd'un güzel bir sese sahip olduğu, Zebûr'u okurken, kuşların (ve diğer hayvanların) etrafından toplanıp onu dinledikleri; ayrıca dağların onun sesiyle çınladığı anlaşılmaktadır. İlgili âyetlerin anlamı şöyledir: “Onların dediklerine sabret. (Gün aşırı oruç tutan, gecelerin büyük bölümünü ibadet ederek geçiren, ibâdetinde sabırlı) güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O hep Allah'a yönelirdi (yahut: nağme ile Allah'ı tesbih ederdi). Biz dağları ona râm etmiştik; akşam sabah onunla tesbih ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da (ona râm etmiştik). Hepsi onun nağmesine katılır (beraber tesbih ederler)di. Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma (yeteneği) vermiştik.” (Sâd 38/ 17-20)¹⁷. Bu hususla ilgili diğer bir âyet meâli de şöyledir: “Andolsun, Dâvûd'a tarafımızdan bir üstünlük verdik: Ey dağlar ve kuşlar, onunla beraber tesbih edin (ötüp çınlayın)..” (Sebe' 34/10). Peygamberimiz (sav) de, aşağıda ayrıntılı olarak zikredeceğimiz bir hadîsinde, Hz.Dâvûd'un bu özelliğine temas ederek, Kur'an okuyuşunu beğendiği bir sahâbîye, “Sana, Dâvûd'un mizmarlarından bir mizmar (nağmelerinden bir nağme, makamlarından bir makam) verilmiştir”, buyurmuştur. Bilindiği gibi “Dâvûdî ses” tâbiri meşhurdur. Hz.Dâvûd, ses güzelliğiyle de ün yapmış bir peygamberdir. Bu hadîsde, Ebû Mûsâ'nın sesinin güzelliği, nağmesinin tatlılığı, terennümünün letâfeti, Hz.Dâvûd'un mizmarına benzetilmiştir¹⁸.

¹⁵ Râfîi. l'câzû'l-Kur'ân, s. 59; Ali Osman Yüksel, İbn Cezerî ve Tayyibettü'n-Neşr, s. 128.

¹⁶ İbnü'l-Cezerî. en-Neşr, I,209.

¹⁷ Bu âyetlerin yorumu için bkz: Elmalılı, age, VI, 4088-4090.

¹⁸ Uludağ, age, s. 107.

d) Ümmü Seleme ve Enes b. Mâlik'den gelen bilgilere göre Peygamberimiz, Kur'ân'ı tane tane okur, durulacak yerlerde durur, uzatılacak yerleri uzatırdı¹⁹.

e) Abdullah b. Muğaffel şöyle demiştir: Rasûlullah (sav), Mekke'nin fethedildiği gün, bir deve üzerinde olduğu halde Fetih sûresini okudu ve kıraatında tercî yaptı.

Bu haberi nakleden Muâviye b. Kurre(113/731), "Halkın, etrafımda toplanmasından endişe etmeseydim, Abdullah b. Muğaffel'in, Rasûlullah'ın okuyuşunu hikâye ederken tercî gibi ben de tercî ederdim", demiş. "O'nun tercî'i nasıldı?" diye soran Şu'be(160/776)'ye, üç defa "â-â-â" diye cevap vermiştir²⁰.

Bazıları, Peygamberimizin kıraatındaki tercîin, onun üzerinde bulunduğu devenin hareketi sebebiyle meydana geldiğini söyleyerek te'vile çalışmışsa da, bunun isabetli bir değerlendirme olduğunu söylemek zordur. Çünkü devenin sallanmasıyla meydana gelen gayr-i ihtiyârî ses değişmesi, elbette ilgili sahâbî tarafından bilinirdi ve sebep bu olsaydı, bu şekilde bir rivâyetin anlamı olmazdı.

f) Cübeyr b. Mut'im şöyle söylemiştir: "Rasûlullah (sav) in, bir akşam namazında Tûr sûresini okuduğunu işittim. Neredeyse kalbim uçuyordu!"²¹.

Aynı sahâbî, başka bir rivâyette de, namazda dinlediği bu kıraat sebebiyle, "Ondan daha güzel sesli, (yahut okuyuşu ondan daha güzel olan) hiç kimseyi dinlemedim", demiştir²².

g) Berâ b. Âzib şöyle demiştir: "Rasûlullah (sav)i, yatsı namazında Tîn sûresini okurken işittim. Ondan daha güzel sesli, (yahut okuyuşu ondan daha güzel) hiç kimseyi işitmedim"²³.

h) Berâ b. Âzib'den nakledildiğine göre Hz.Peygamber şöyle buyurdu: "Kur'ân'ı seslerinizle süsleyiniz"²⁴.

Bu hadîsin, "seslerinizi Kur'ân'la süsleyiniz" anlamında olduğunu iddia edenler olmuşsa da, aşağıdaki hadîs, böyle bir anlayışa imkân vermemektedir²⁵.

¹⁹ Buhâri, Fedâilü'l-Kur'ân,29; Ebû Dâvûd, Vitr, 20; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân,23.

²⁰ Buhâri,Tevhid,50; Müslim,Salâtü'l-Müsâfirin,237-238.

²¹ Buhâri, Tefsîr, Sûretü'l-Tûr.

²² İbn Kesîr, Fedâilü'l-Kurân, s.36.

²³ Buhâri,Ezân,102; Müslim, Salât,177.

²⁴ İbn Mâce, İkâme,176; Ebû Dâvûd, Vitr, 20; Nesâî, İftitâh, 83.

²⁵ Aslında çok güzel olan Kur'ân; heybetli, câzibeli ve büyüleyici bir müsikıyla insanlığa sunulduğu zaman, artık onun yüceliği ve güzelliği herkes tarafından kolaylıkla anlaşılakta ve hatta bu yoldan Kur'an güzelliğini ve büyüklüğünü âdetâ insanın iradesini elinden alarak zorla kabul ettirmektedir.

i) Hz.Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kur’ân’ı seslerinle güzelleştiriniz. Şüphesiz güzel ses, Kur’ân’ın güzelliğini artırır”²⁶.

j) Ebû Hüreyre’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah, Peygamberine, Kur’ân’ı teğannî ile okumasına müsaade ettiği kadar, hiçbir kimseye müsaade etmedi” (Hadise şu mânâlar da verilmiştir: ..teğannî ile okuduğunu dinlediği kadar dinlemedi veya : ..Kur’ân’ı teğannî etmesi karşılığında verdiği mükâfatı, başka hiç kimseye vermedi)²⁷.

k) Fudâle b. Ubeyd, Peygamberimizin şöyle buyurduğunu bildirmiştir: “Allâh’ın, güzel sesli kimsenin Kur’ân okuyuşunu, şarkıcı kadın sahibinin şarkıcısını dinlemesinden daha fazla bir dinlemesi vardır”²⁸.

l) Hz.Âişe şöyle anlatmıştır: Bir gece, yatsıdan sonra Rasûlullah’ın yanına gelmekte geciktim. Sonra geldim. Rasûlullah:

-Nerede idin?, diye sordu.

-Ashâbından bir adamın Kur’ân okuyuşunu dinliyordum; onun okuyuşunun ve sesinin benzerini hiç kimseden işitmedim, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah ile birlikte gidip onu dinledik. Bana dönüp şöyle buyurdu:

-Bu, Ebû Huzeyfe’nin azadlısı Sâlim’dir. Benim ümmetim arasında bunun gibisini yaratan Allah’a hamdolsun!²⁹.

m) Peygamberimiz, bir gece Ebû Mûsâ Eş’arî’nin Kur’ân okuyuşunu dinlemiştir. Ertesi gün ona şöyle buyurdu:

-Ey Ebû Mûsâ. Şüphesiz sana, Dâvûd peygamberin mizmarlarından bir mizmar³⁰ (makamlarından bir makam, nağmelerinden bir nağme) verilmiştir³¹. O da:

-Eğer sizin benim okuyuşumu dinlediğinizi bilseydim, kırâatımı sizin için daha güzel yapar, süslerdim, diye cevap vermiştir³².

Bu itibarla, ‘hâdis olan sesle, kadim olan söz güzelleştirilemez, insan sadâsı Allah Kelâmını süsleyemez’ diyerek, “Kur’ân’ı seslerinle süsleyiniz” hadisini, “seslerinizi Kur’ân’la süsleyiniz” şeklinde alt-üst eden kuru mantığa dayanan kelâmî düşünce cevaplandırılmış olur. Uludağ, age, s.108-109.

²⁶ Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân,34; Beyhakî, Şuabü’l-İmân, III,386.

²⁷ Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 19; Müslim, Salâtü’l-Müsâfirîn, 232-233; Ebû Dâvûd, Vitr,20; Nesâî , İftitâh,83.

²⁸ İbn Mâce, İkâmetü’s-Salât,176; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI,19.

²⁹ İbn Mâce, İkâme,176; Beyhakî, age, II,388; İbn Hanbel, age, VI,165.

³⁰ Mizmar: Ney, kaval, zurna vb. nefesli sazlara denildiği gibi, ses ile okunan şeye de denir. Tecrid Tercemesi, III,156; ayrıca bkz: Âsım Efendi, age, III,364.

³¹ Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân,31; Müslim, Salâtü’l-Müsâfirîn,236.

³² İbn Kesîr, age,s.35.

İbn Kesîr, bu hadîsin, Kur'ân okurken sesi güzelleştirmenin ve buna çalışmanın, dînî işlerden olduğuna delâlet ettiğini kaydetmektedir³³.

n) Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Rasûlüllah (sav) Mescid'e girdi ve bir adamın Kur'ân okuduğunu işitti. Bunun üzerine:

-Bu kimdir?, diye sordu.

-Abdullah b. Kays'dır, diye cevap verildi. Peygamberimiz:

-Gerçekten bu adama Dâvûd peygamberin nağmelerinden bir nağme verilmiştir, buyurdu³⁴.

ö) Câbir'den nakledildiğine göre Hz.Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "İnsanların Kur'ân okumakta en güzeli, kendisini Kur'ân okurken işittiğiniz zaman, Allah'tan korktuğunu zannettiğiniz kimsedir"³⁵.

p) Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiştir: Rasûlüllah (sav) şöyle buyurdu.: "Kur'ân ile teğannî etmeyen bizden değildir"³⁶.

Bu hadîsi, Ebû Hüreyre'den başka Hz.Âişe, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b Abbâs, Ebû Libâbe gibi zâtlar da rivâyet etmiştir³⁷.

İbn Ebî Müleyke(117/735)'ye :

-Kişi güzel sesli değilse, ne dersin?, diye sorulmuş, o da:

-Sesini gücü yettiği nisbette güzelleştirir, diye cevap vermiştir³⁸.

Yukardaki hadîsde geçen "teğannî" üzerinde çoğu zorlama değişik yorumlar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1.Hadîsde geçen "teğannî", tecvîd ve tertîl anlamındadır. Kur'ân-ı Kerîm'i tertîl ve tecvîd üzere,âdâbına uygun olarak ve mümkün mertebe sesi güzelleştirerek okumak demektir. Böyle yapmaya gayret göstermeyenler, yani Kur'ân okurken gerekli dikkat ve özeni göstermeyenler bizden değildir, demek olur. Bizce en mâkul görüş budur.

Bilindiği gibi güzel ses, Allah vergisidir. Teğannî (makam ile okumak) da kaabiliyet işidir. Bu bakımdan hadîsi, Kur'ân'ı güzel ses ile ve makam yaparak okumayan bizden değildir, şeklinde anlamak doğru olmaz. Bu, müslümanların çoğunu cezalandırmak demektir; çünkü herkesin başarabileceği bir iş değildir. Kaldı ki, Kur'ân okumanın sevap olduğunu bildiren hadislerde de böyle bir kayıt yoktur. Yukarda da ifade edildiği üzere

³³ İbn Kesîr, aynı yer.

³⁴ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn,235; İbn Mâce, İkâme, 176.

³⁵ İbn Mâce, İkâme,176; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân,34; Beyhakî, age, II,388.

³⁶ Buhârî, Tevhîd, 44; Ebû Dâvûd, Vitir, 20; İbn Mâce, İkâme, 176.

³⁷ İbn Kesîr, age, s.38.

³⁸ Kurtubî, el-Vecîz, s.55; İbn Kesîr, age, s.35.

bu hadîs, Kur'ân okurken gerekli özenin gösterilmesine dikkat çekmek için buyrulmuş olsa gerektir.

Hadîsle ilgili diğer bazı yorumlar da şöyledir:

2. Teğannî'den maksat, Kur'ân'ı açıktan ve yüksek sesle okumaktır.
3. Hüzünlü okumak demektir.

Hadîs bu şekilde anlaşılırsa, Kur'ân'ı yüksek sesle ve hüzünlü okumayanlar mahkûm edilmiş olmaktadır ki bu da mâkul değildir.

4."Fayda" anlamındadır. Yani Kur'ân'dan faydalanmayan bizden değildir, demektir. Bu mânâ doğrudur, fakat hadîsle ilgisi yoktur; bu bakımdan ciddiye alınmamıştır.

5."İstiğâl" mânâsındadır. Kur'ân'la meşgul olmayan anlamına gelir. Bu da zorlama bir yorumdur ve ciddi görülmemiştir.

6."İstiğnâ" mânâsındadır. Yani Kur'ân'la yetinmeyen kimse bizden değildir, demektir. Hadîsi, asıl gayesinden uzaklaştıran en meşhur te'vîl tarzı budur. Fakat İmâm Şâfiî(204/819) ve Taberî(310/922) gibi birçok bilgin buna karşı çıkmıştır. Taberî, hadîsi bu şekilde yorumlamanın, arapçaya asla uygun olmadığını, arap şiirinden örnekler vererek uzun uzun izah edip reddetmiştir³⁹. Kezâ İmâm Şâfiî de, teğannî'nin müstağnî anlamına gelemeyeceğini söylemiştir⁴⁰

Teğannî'yi, tecvîd ve makam ile okumak şeklinde anlamak isabetli olmakla birlikte, bu konuda dikkat edilmesi gereken hususlar da vardır:

Kur'ân'ı makam ile okurken, tecvîd kurallarından aslâ fedâkârlık edilmemesi lâzımdır. Uzatılmayacak yerleri uzatmak, uzatılacak yerleri uzatmamak veya eksik yahut çok uzatmak, sâkine hareke vermek, hareketleri med haline getirerek uzatmak, harf eksiltmek veya ilâve etmek vb hususlar elbette câiz değildir. Teğannîye izin vermeyenler de bu endişeye kapılmış olsa gerektir. Nitekim Ahmed b. Hanbel(241/855), elhân ile Kur'ân okuma hususunu soran birisine:

-Senin adın nedir?, diye sormuş. O da:

-Muhammed, demiş. Bunun üzerine ona:

-Sana "Mû-hâm-mêd" deseler, hoşuna gider mi?, diyerek bu endişesini dile getirmişti⁴¹.

Dinleyiciyi ses gösterisi ile oyalamak, makam yapmış olmak için makam yapmak, makamı ön plâna alarak tecvîd kaaidelerini umursamamak, lüzumsuz nağmeler yapmak da câiz değildir.

³⁹ Kurtubî, el-Vecîz,s.59; İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdû'l-Meâd, I,135.

⁴⁰ Beğavî, Şerhu's-Sünne,IV,486; Kurtubî, age,s.59; İbn Kesîr, age, s.34.

⁴¹ İbn Kayyim, age, I,137.

Kur'ân'ın makam ile okunmasına cevaz veren delillerden başlıcaları bunlardır. Olumsuz mânâda ileri sürülen rivâyetler ise şunlardır.

r) Huzeyfe b. Yemân'dan nakledildiğine göre Rasûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: “Kur'ân'ı arap elhânıyla (ezgileriyle) ve sesleriyle okuyunuz. Fisk ehlinin ve ehl-i kitâbın lâhinlerinden sakınınız. Benden sonra öyle bir grup gelecektir ki onlar, Kur'ân'ı şarkı nağmeleri, ruhban ve ölü üzerine ağlayanların tercileri gibi okurlar. Onların bu okudukları (Kur'ân), boğazlarından aşağıya geçemez. Onların ve onlara imrenenlerin kalbleri fitneye tutulmuştur”⁴².

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm(224/838)'dan, Tabarânî(360/970) ve Beyhakî(485/1092)'nin naklettiği ve oldukça yaygın olan bu rivâyet, birçok bilgin tarafından sahih görülmemiştir.

İbnü'l-Cevzî(597/1201) bu haberin sahih olmadığını söylemiştir. Zehebî(748/1347) de bu haber için “münker”⁴³ demiştir. Heysemî(807/1404) ise, senedde geçen bir râvînin bilinmediğini kaydetmiştir⁴⁴. Kurtubî(671/1272)'nin Tefsirinin ilk kısmını⁴⁵ “el-Vecîz fî Fedâilî'l-Kitâbi'l-Azîz” ismiyle neşreden Dr.Alâüddîn Ali Rıza da, hadîsin senedinde ismi geçen Bakıyye b. Velîd'in “müdelles”⁴⁶, Şeyh Ebû Muhammed'in de “mechûl”⁴⁷ olduğuna işaret ederek, bu rivâyetin iki illetle ma'lûl olduğunu belirtmiştir⁴⁸.

Bu hadîsi Peygamberimiz söylemişse başımızın üzerinde yeri vardır. Fakat O'nun söylemiş olması şüphelidir. Senedindeki zayıflıklar yanında, mânâ itibariyle de şüphe uyandırmaktadır. Peygamberimiz, Kur'ân okuma hususunda, Yedi Harf hadîsiyle⁴⁹ gerekli kolaylığı fazlasıyla göstermişken, arap olmayanlara, illâ arabın sesine ve nağmesine benzeteceksiniz, demiş olamaz. Kaldı ki, çevresinde hemen tamamı zaten arap olan ashâbına, neden “Kur'ân'ı araplar gibi okuyun” desin?. Ayrıca, ilgili rivâyetin bir bölümü de, onun, “Kur'ân okurken ağlayın, eğer ağlayamazsanız, ağlamaya gayret gösterin”⁵⁰ anlamındaki hadîsine de aykırıdır.

⁴² Beyhakî, age, II,540; Kurtubî, age, s.66; Hindî, Kenzü'l-Ummâl,1.606.

⁴³ “Münker”:Zayıf olan bir râvînin, güvenilir râvîlere muhâlif olarak rivâyet ettiği ve bu rivâyetiyle tek kaldığı hadise denir. Bkz: Talât Koçyiğit, Hadis İstılahları, s.287.

⁴⁴ Bkz: Münâvî, Feydu'l-Kadir, II,65-66 ; ayrıca bkz: Heysemî, Mecmeu'z-Zevîd, VII.169.

⁴⁵ Bkz:Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân (Tefsir) , I,1-86.

⁴⁶ “Müdelles”:Gerçekte hadis almadığı birisinden hadis almış gibi rivâyette bulunan kimseye denir. Müdelles'in haberi makbûl değildir. Bkz: Koçyiğit, age, s.251.

⁴⁷ “Mechûl”: Kimliği veya güvenilirliği bilinmeyen râvîye denir.

⁴⁸ Kurtubî, el-Vecîz, s. 67, dipnot:56.

⁴⁹ Bu konuda geniş bilgi için bak: A.Çetin, Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf. Özet neşri: İslâmî Araştırmalar Dergisi, sayı:3 (Ocak-1987).

⁵⁰ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 176.

Kur'ân arapça olduğuna göre, onu araplar gibi okumanın gerektiğini söylemek mâkul olmakla birlikte, her toplumun tabiatı gereği belli bir şivesi, okuyuş tarzı olabileceğini de kabul etmek gerekir. Bizce Kur'ân okumada esas ölçü, “tecvîd” olmalıdır; araplar daha sonra gelir. Bugün biliyoruz ki, arap okuyuculardan bazıları, kırâat ve tecvîd kitaplarına giren kaidelere uymamaktadır. Halkın anladığı olumsuz mânâda teğannî yapmaları yanında, türkçedeki bir nevî noktalama işaretleri yerini tutan vakf ve ibtidâya riâyet etmemeleri, bazı ince harfleri kalın okumaları, yine bazı harfleri kitaplarda gösterilen mahrecinden çıkarmamaları, medlerdeki ölçülere dikkat etmemeleri.. yaptıkları başlıca hatalardır. Dr.Ġanim Kaddûrî Hamed, ed-Dirâsatü's-Savtiyye isimli eserinde, kaynaklarda mahrec ve sıfatları kaydedildiği şekilde eskiden telâffuz edilen bazı harflerin, bugünkü araplar tarafından farklı telâffuz edilişleri ve böylece harflerin sıfatlarında meydana gelen değişiklikleri ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır⁵¹. Bu bakımdan, Kur'ân kırâatında mevcut okuyucuları ölçü almak yerine, kırâat ve tecvîd kitaplarındaki kuralları ölçü almak lâzımdır.

Yukarda da kaydedildiği üzere, bu hadîs zayıf bir rivâyet olduğu için. delil olarak kabul edilemez⁵².

s) İbn Abbâs'dan nakledildiğine göre, o şöyle söylemiştir: Rasûlüllah (sav)in, sesini tatrîb ederek (oyatarak) okuyan bir müezzini vardı. Rasûlüllah ona şöyle buyurdu: “Ezân düz ve kolaydır. Ezânın düz ve pürüzsüz olacağı oku, aksi halde okuma!”⁵³.

Bu rivâyet de sahih değildir. Zehebî bunun için “münker ve müdelles” demiştir⁵⁴.

Aslında böyle bir ifade/azarlama, Peygamberimizin irşad uslûbuna da uymamaktadır.

Yukardaki iki rivâyet, Kur'ân'ın makam ile okunmasına karşı çıkanlar tarafından delil olarak gösterilse de, bundan önceki delillerin sıhhati ve ifadelerindeki açıklık, bu görüşe itibar edilmesine imkân vermemektedir.

⁵¹ Bkz: anılan eser, s.241-256, 265-286; ayrıca bkz:age, s.215 vd.

⁵² .. Arapça olan bir metnin okunmasında, o dilin fonetiğinin esas alınmasından daha tabii bir şey olamaz. Ancak bu durum Türk ve Fars gibi Arap olmayan milletlerin Kur'ân'ı kendi dil müzikleri, hançere yapıları ve millî sesleri ile okuyamayacakları, Arap kurrasını ve hafızlarını taklit mecburiyetinde oldukları manasına gelmez. Her milletin Kur'ân'ı kendi millî sesi ile okuması Kur'ân'ın tesirini artırır, telkin gücünü kuvvetlendirir. Onun için bu tarz kırâat Kur'ân'ın nüzül gayesine, hikmetine ve felsefesine de uygun düşer. Esasen Kur'ân'ın millî sesle okunmasının önüne geçilmesi imkânsızdır. Daha milliyetçiliğin doğmadığı ve milliyetçilik cereyanlarının bulunmadığı zamanlarda bile Kur'ân'ı millî ve kavmi bir sesle okumak zaruret olarak ortaya çıkmıştır. Onun için ya Arap milliyetçilerinin veya mutaassıpların vaz'ı olan ve Kur'ân'ın Arap elhanından başkası ile okunmasının caiz olmadığını bildiren hadîsin sıhhatını kabule imkân yoktur”.Süleyman Uludağ, İslâm Açısından Müsiki ve Semâ', s.205-206.

⁵³ Dârekutnî, Sünen, I,239.

⁵⁴ Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl,I,205.

D) İLGİLİ GÖRÜŞLER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kur'ân-ı Kerîm'in makam ile okunup okunmaması üzerinde başlıca iki görüş vardır. Ancak bu konuya geçmeden önce bir hususa işaret etmek gerekmektedir: Diğer bazı hususlarda olduğu gibi, bu konuda da mezheb imamlarının görüşleri hakkında birbirinden farklı bilgiler zikredilmektedir⁵⁵. Bu bakımdan mezheplerin görüşlerini ayrıntılı olarak vermek yerine, bu konuda benimsenmiş iki görüş ve bunların gerekçeleri özet olarak vermekle yetinilmiştir.

a) Enes b. Mâlik, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, İbrahim Nehaî(95/713), Hasan Basrî(110/728), İbn Sîrîn(110/728), İmâm Mâlik(179/795), İmâm Ahmed b. Hanbel(241/855) gibi bazıları, Kur'ân'ın makam ile okunmasını uygun bulmamışlardır⁵⁶.

Bunların delilleri arasında, son naklettiğimiz iki rivâyet ile, makamın mânâya dikkatten uzaklaştıracağı ve Kur'ân lâfızlarının bozulacağı endişesi yer almaktadır.

Konuyla ilgili olumsuz görüş bildirenlerin başlıca endişeleri şunlardır:

“Teğannî ile kıraat, kelimelerin anlamını bozmak ve hareketleri (uzatılması sebebiyle) harf yapmak demektir.. Harf ve hareketleri bozacak şekilde sesi oynatarak okumak câiz olmaz. Bu şekilde okuyuş, ses ve nağme çokluğundan dolayı, Kur'ân dinleyenler tarafından anlaşılmaz hale gelir. Böyle yapanları dinlememek gerekir. Harfleri bozan, yahut harf ilâvesi ve noksanlığı yapan teğannî haramdır. Okuyanlar da dinleyenler de günahkâr olur. Teğannîye izin verilirse, sonu gelmeyen bir terennüm hürriyeti verilmiş olunur. O zaman bazıları, Kur'ân'ı şarkı gibi okurlar. Buna mâni olmak, harama götüren sebeplere mâni olmak türündendir. Kur'ân kıraatında tatrîb ve tercî' câiz değildir. Çünkü bunda, fîsk ehlinin yaptığı nağmeye benzeyiş vardır. Kur'ân'ı sonradan icad edilmiş nağmelerle okumak câiz değildir; çünkü Kur'ân bundan münezzehtir”.

Rivâyete göre, Abdullah b. Ömer, Kur'ân'ı elhân ile okuyan çocuğunu bundan menetmiştir⁵⁷.

b) Hz.Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbâs, İmâm Ebû Hanîfe(150/767), İmâm Şâfiî(204/819), Taberî(310/922), Ebûbekr İbnü'l-Arabî(638/1248) vs. bazıları da Kur'ân'ın makam ile okunmasını câiz

⁵⁵ Bkz:Uludağ, age, s.194.

⁵⁶ Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim, VI,80; Kurtubî, Tefsîr, I,10; İbn Kesîr, Fedâilü'l-Kur'ân,s.37; Askalânî, Fethu'l-Bârî, IX, 64; Sâbûnî, Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm, II,628. Hanbelî mezhebinin bu konuya ılımlı yaklaşığınadır rivâyet de vardır.Bkz: Uludağ, age, s.191.

⁵⁷ Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, II,18.

görmüşlerdir⁵⁸. Fakat Hanefî mezhebinde genel olarak bu konu hakkında olumsuz görüşün hâkim olduğu da nakledilmektedir⁵⁹.

Rivâyete göre Hz.Ömer, Peygamberimizin de okuyuşunu takdîr ettiği Ebû Mûsâ Eş'arî'yi görünce, "Bize Rabbimizi hatırlat" der, o da ona Kur'ân okumuş⁶⁰. Yine o, güzel sesli Ukbe b. Âmir'e, bir sûre okumasını istemiş, o da okumuş. Hz. Ömer ağlayarak; "Bu sûre şimdi nâzil oldu zannettim" demiştir⁶¹. Abdullah b. Mes'ûd da: "Kur'ân'ı tecvîd ile okuyunuz ve güzel seslerle onu süsleyiniz.." ⁶² diye tavsiyede bulunmuştur. Yine o, Peygamberimiz hayatta iken dünyaya gelen ve kendi öğrencisi olan güzel sesli Alkame b. Kays (62/682)'in okuyuşunu sık sık dinler, daha çok okumasını ister ve " Rasûlullah (sav) seni görseydi, sevinirdi" dermiş⁶³.

Son ikisi hâriç, "Konuyla ilgili rivâyetler" kısmında naklettiğimiz hadislerin, bu görüşte olanlara kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır.

Bu görüş sahipleri de başlıca şu hususları zikretmişlerdir: "Dîni ölçülere göre Kur'ân'ı tecvîd ile ve sesi güzelleştirerek okumak, ona hürmet etmek demektir.. Peygamberimiz de tercî' yapmıştır. Ayrıca Ebû Mûsâ'nın, "Beni dinlediğinizi bilseydim, kırâatımı daha da süslerdim" demesi de, sesi güzelleştirmenin ve güzel okumaya çalışmanın câiz olduğuna delâlet eder. Dinleyicileri vecde getiren, göz yaşlarını celbeden makam ile okuyuş, tecvîd dışına çıkmıyorsa, müstehabdır. Ruhlar, nağme yapmayanlardan ziyâde, nağme yapana meyleder; çünkü nağme, kalbe tesir eder. Bir şeyin haram olması için, kötü yönünün ağır basması, kesin delil ile yasaklanması lâzımdır. Kur'ân'ın makam ile okunmasında böyle bir durum söz konusu değildir. Makam ile okuyuş, Kur'ân lâfızlarını bozmadıkça, mânânın anlaşılmasına engel olmaz. Tecvîd kurallarına aykırı nağmeler elbette câiz değildir. Ancak tecvîde uyararak, sesi güzelleştirerek kırâatı süslemek câizdir. Çünkü güzel ses, Kur'ân'ın güzelliğine güzellik katar"⁶⁴.

Bizim kanaatimize göre, Kur'ân'ı makam (teğannî, elhân) ile okumayı câiz görenlerle görmeyenleri iki ayrı sonuca götüren şey, makam anlayışlarının farklılığından kaynaklanmaktadır.

Kur'ân'ın makam ile okunmasına karşı çıkanların başlıca endişesi, Kur'ân'ın şarkı ve türkü nağmelerine benzetilerek, yüce lâfzının bozulması

⁵⁸ Nevevî, age, VI,80; Kurtubî, Tefsîr, I,11; İbn Kayyim, age,I,135; İbn Kesîr, age, s.37; Askalânî, age,IX,64; Sâbûnî, age ve yer.

⁵⁹ Geniş bilgi için bkz:Uludağ, age, s.188-190.

⁶⁰ İbn Sa'd, Tabakât, IV,109; İbn Kayyim age, I,135; İbn Kesîr, age, s.35.

⁶¹ İbn Kayyim5, age ve yer.

⁶² İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, I,210.

⁶³ İbnü'l-Cezerî, Ğâyetü'n-Nihâye, I,516.

⁶⁴ Bu konunun lehinde ve aleyhindeki görüşlerle bunların değerlendirilmesi için bkz:İbn Kayyim, age,I,134 vd.;ayrıca bkz: İsmâil Karaçam, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaaaidleri, s.130 vd.; Ahmet Madazlı, Tecvid İlmî, s. 194 vd.

korkusudur. Nitekim, yukarda da naklettiğimiz üzere, Ahmed b. Hanbel'in, "Sana Mû-hâm-mêd denilse hoşuna gider mi?" şeklindeki sözü de bunu göstermektedir. Ayrıca makam ile okumaya izin verilirse, kırâatın bozulacağı; böylece hareketlerin uzayacağı, fethadan elif, kesreden yâ ve zammeden vav meydana geleceği, medlerde ifrat ve tefride kaçılacağı, mânâya dikkatin dağılacağı vb. endişeler, bu görüşte olanların gerekçeleri arasındadır.

Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, Kur'ân'ın makam ile okunmasını câiz görenlerin hiç birisi, olabilecek böyle hataları musâmaha ile karşılamaz, Kur'ân'ın şarkıya benzetilmesine izin vermez; hareketlerin uzatılmasını, medlerin ölçüsüne dikkat edilmemesini, harflerin bozulmasını; kısacası tecvîd kaaidelerinin ihlâlini hoş görmez.

Demek ki menfi görüşte olanlar, böyle bir ihtimale imkân vermemek düşüncesiyle teğannîye karşı çıkmış olmaktadır ki bu da saygıyla karşılanır. Nitekim zaman zaman bu görüşe hak verdirir şekilde teğannî'yi esas alıp, tecvîdi geri plâna bırakanlar da olmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği de, sayıları az da olsa, bazı mevlidhanların okudukları aşırılarda görülmektedir. Aynı şekilde bazı ünlü ses sanatçılarının, bazı filmlerde rol gereği, ama hatalı olarak okudukları Kur'ân'ı da, haram olan teğannîye örnek olarak göstermek mümkündür⁶⁵. Ancak, elimizde tecvîd gibi sağlam bir ölçü olduktan sonra, bu tür kıraatlar benimsenmez ve ortaya çıkacak sakıncalar her zaman bertaraf edilebilir.

Olumsuz görüşte olanların diğer bir endişesine göre de, Kur'ân kırâatında makam esas alınır, sesin lezzeti öne çıkar da mânâya dikkat dağılır. Ancak böyle bir düşünce de, dinleyiciye göre değişir. Fakat çok defa, tecvîd ve makam ile yapılan kırâatın, kalplerde derin iz bıraktığı da muhakkaktır.

Aslında, "Kur'ân-ı Kerim sesli olarak okunmaya başlanınca, okuyucu bilse de bilmese de, istese de istemese de, okuyuşundaki ses ölçüleri ve sesindeki perdeler, nağme ve sâir makamların hepsi, mûsikî ile başlar ve devam eder"⁶⁶. "Mûsikîsiz tilâvet mümkün değildir. Yapılamaz. Hattâ tasarlanamaz. Tilâvet ile mûsikî, lâzım-melzum (lüzumlu kılınmış) kabîlindedir"⁶⁷. Bu bakımdan tecvîd ve tertîl üzere sesli olarak Kur'ân okuyan kimsenin bu okuyuşu, ne kadar düz ve sâde olursa olsun, mutlaka mûsikî ve makamın dışında kalmaz; şu veya bu makama dahil olur.

Bu konuda önemli bir husus daha vardır: Dikkat edilirse, Kur'ân'ın bizzat kendisinde, yani lâfızlarında da eşsiz bir âhenk ve mûsikî vardır.

⁶⁵ Bilhassa 1998 Ramazan'ında, iki özel tv kanalında akşamları iki ses sanatçısının sesinden yayımlanan ezanlar da iyi! bir teğannî örneği olmuştur.

⁶⁶ Fikri Aksoy, Kur'ân'ın Okuma Âdâbı, s.63.

⁶⁷ Ali Rıza Sağman, İlâveli Yeni Sağman Tecvidi, s.43.

Kur'ân'ın hangi sûresi okunursa okunsun, her yerinde bu üstün âhengi görmek mümkündür. Bazı müellifler, Kur'ân'ı bu açıdan da incelemişler ve onun, en azından geniş anlamda mûsikî ile irtibatının bulunduğu görüşüne varmışlardır.⁶⁸ Kur'ân'da bunun en çarpıcı örneği de, âyet sonlarındaki fâsılalardır. Okuyucuya bir misâl olmak üzere, Rahmân sûresini (bu sûredeki âyetlerin bitiş tarzını ve duyulan âhengi) hatırlatmak yeterlidir.

Yeri gelmişken burada Prof.Dr. Muhammed Hamidullah'ın görüşlerini de nakledeyim: "Kur'ân-ı Kerîm'in tecvîd ve tilâvet yahut tertîl esasları dahilinde ve özel bir teğannî (müzikalite) içinde okunmasını sağlamak üzere, bütün islâm ülkelerinde müslümanlar tarafından sayısız tertîl eserleri yazılmıştır. Bu konuyu Batıda H. Mercier adlı araştırmacı yazar tetkik etmiş bulunmaktadır. Mûsikî üzerinde herhangi bir uzmanlığa sahip olmayan ben, konu üzerinde bir hüküm verecek durumda değilim. Fakat 5.3.1981 tarihinde rahmeti Rahmâna kavuşan Fransız müzisyeni Abdullah Gilles Gilbert'in konu üzerindeki araştırma ve görüşlerini burada sizlere özetlemekle iktifâ edeceğim: Merhum A. Gilbert'i ilk defa İstanbul Üniversitesinde sürdürdüğüm vazifem sırasında tanıdım. Kendisi bir turist olarak geldiği Türkiye'de, Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvet edildiği bazı toplantılara katılmıştı. Ona, bu okunan şeyin bir nazım (şiir) parçası değil de bir nesir olduğu açıklandığında büsbütün heyecanlanıp tesiri altında kalmış ve kısa bir zaman sonra da İslâm ile müşerref olmuştu. Merhûmun bana sonradan bizzat açıkladığına göre, "dünyanın bütün dillerinde nazım eserlerde ritim mevcut olmakla birlikte, bunların hiçbirinin nesir parçalarında ritim görülmemektedir ki Kur'ân-ı Kerîm bunun bir istisnasını teşkil etmektedir. Öyle ki, Kur'ân okunurken herhangi bir âyette geçen sadece tek bir kelime değil ve fakat, tek bir harf bile atlanacak olsa, bu dinleyenin kulağını tirmalamakta ve şiir okunurken mısralardaki duraklama ve aralıklara riâyet etmeme gibi benzer bir ses bozukluğu ortaya çıkmaktadır"⁶⁹.

Son olarak, edîblerimizden Nihad Sâmî Banarlı (1974)'nın, konumuza ışık tutan fikirlerinden bir bölüm naklediyoruz: "Kur'ân-ı Kerîm, îmâna yalnız ifade ve mânâ değil, aynı zamanda sadâ vermiş, hem de derin bir ses, yüce bir mûsikî vermiş, lâhûtî bir lisanla terennüm edilmiştir. Onun her âyeti, herhangi bir lisan cümlesinin üstünde, bir telkîn mucizesi içinde ve bir mûsikî cümlesi halinde nâzil olmuştur. Bu söyleyişi sağlayan dîn, îman ve vicdan unsurlarının yüceliği yanında bir takım ses unsurları; arapçanın büyük duyurucu kudretini en çok Kur'ân-ı Kerîm'de gösteren, bir takım terennüm sınırları vardır. Bu mûsikî, nesirde cümle ve cümlecik sonu kafiyeleri demek olan seci'lerle; diğer iç kafiyelerle; arapçanın karakteristik uzun hece'leriyle ve zengin alliterasyon'larla (ses tekrarlarıyla) sağlanmıştır.

⁶⁸ Bu konuda bkz: Tayyib Okıç, Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraatı, s. 13; Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s.92.

⁶⁹ Hamidullah, age, s.94.

O kadar ki Kur'ân-ı Kerîm, arap nazmının, arapça şiirin bile kolay ulaşamadığı bir mûsikîye sâhiptir. Aynı mûsikî, bir bakıma, dünyanın en zengin arûzunu yaratmış bir milletin, dilde mûsikî anlayışına uygundur. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de bir Fetih sûresi vardır. Bu sûrenin ilk âyeti: "İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ" âhengindedir. Bu âyete önce bir fağfur kâse tannâniyeti (porselen kâse çınlaması) veren, ince "n" sesleridir, sonra, bu sesleri, her hecesi yerden göğe yükseliyormuş gibi, bir dil ve mûsikî mûcizesiyle güzelleştiren, ince ve uzun "nâ" heceleridir. O kadar ki bu uzun hecelerden sonra söylenen ve onlarla ölçülemeyecek kadar kısa telâffuz edilen "le-ke" heceleri, âdetâ uzun bir seslenişten sonra nefes almayı sağlamak için yer almış, gizli nefesler gibidir... Yine Kur'ân-ı Kerîm'de bir Rahmân Sûresi vardır ki "Rabbınızın nîmetlerinden hangisini yalan sayabilirsiniz?" meâlindeki bir âyeti 70 âyet içinde 30 defâ tekrarlanır. Bu, mûsikîdeki ses tekrarı anlayışının lisanda bir şahlanıdır ve Kur'ân-ı Kerîm, böyle, burada sayılamayacak kadar çok ve çeşitli dil ve mûsikî zaferleri hâlinde söylenmiştir. O kadar ki bize bir şey anlatmak için kelimesi olmayan mûsikî gibi, Kur'ân-ı Kerîm de bize kelimelerle anlatmaya lüzum kalmayacak kadar engin duygular veren bir lisâna sâhiptir"⁷⁰.

E) SONUÇ

İslâm tarihi boyunca, Kur'ân-ı Kerîm'e duyulan saygı sebebiyle; onun okunuşundan anlaşılmasına, yorumlanmasından yaşanmasına kadar, üzerinde durulması gereken hususlar, bütün yönleriyle, müslümanlar tarafından ele alınıp incelenmiştir.

Kur'ân'ın okunuşu da "Kırâat" ve "Tecvîd" ilimleriyle, ayrıntılı bir şekilde tesbît edilmiştir. Ancak, kırâatta mûsikînin yer alıp alması; başka bir ifade ile, makamın katılıp katılmaması tartışma konusu olmuştur.

Bilindiği gibi İslâm, insanın yaradılışına en uygun dindir. İnsan ise, güzele ve güzelliğe meyillidir. Mûsikî de, güzel sanatların en eskisi, en yaygını ve en etkili olanıdır. Bu bakımdan meşrû çerçeve içerisinde kullanılacak böyle bir güzelliğe karşı çıkılmaz.

Ayrıca Kur'ân'ın kendisinde de üstün bir âhenk ve uslûbun olduğu görülmektedir. Onun bu özelliği de, konuya olumlu bakmaya imkân vermektedir.

Öte yandan, makalede kaydettiğimiz ilgili âyet, hadîs ve rivâyetlerin işaret ettiği mânâ; tecvîd kurallarına uymak kaydıyla, okuyuşu güzel ses ve makam ile süslemenin câiz olduğu ve hattâ teşvîk edildiği şeklindedir.

⁷⁰ Nihad Sâmî Banarlı, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe, İslâm Medeniyeti Mecmuası, C.1, sayı:5, s.42 (Aralık-1967).

Bununla birlikte, işi çığırından çıkararak ses gösterisine dönüştürmek, makamı ön plâna almak, tecvîd kurallarından fedâkârlık etmek ve okunanın Allah Kelâmı olduğu şuurundan uzaklaşmak elbette câiz değildir. Makam yapmak uğruna uzatılmayacak yerleri uzatmak, uzatılacak yerleri uzatmamak veya eksik yahut çok uzatmak, sâkine hareke vermek, hareketleri uzatmak, harf eksiltmek veya harf ilâve etmek, harfleri mahrecinden çıkarmamak, vakf ve ibtidâ kurallarına uymamak, kırâatı şarki ve türkî nağmelerine benzetmek câiz olmaz.

Şunu da unutmamak lâzımdır ki, makam ile de olsa, makamsız da olsa, Kur'ân okumaktan asıl gaye, onu anlamaktır; çünkü Kur'ân'ın, okuyucusundan istediği budur!.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel (241/855), el-Müsned, Beyrut-ts.

Aksoy, Fikri, Kur'ân'ı Okuma Adabı, İst.-1970.

Âsım Efendi (1819), Kamus Tercemesi, İstanbul-1304.

Askalânî, İbn Hacer Ahmed b. Ali(856/1448),Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,Beyrut-ts.

Aydemir,Abdullah, Hz. Peygamber ve Sahâbenin Dilinden Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri, İzmir-1981.

Banarlı, Nihad Sâmî,Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe, İslâm Medeniyeti Mecmuası, C.I, sayı:5, (Aralık-1967).

Beğavî,Huseyn b. Mes'ûd (516/1122), Şerhu's-Sünne, Beyrut-1971.

Beyhakî, Ebûbekr Ahmed b. Hasen (485/1092), es-Sünenü'l-Kübrâ, Haydarabad-1346.

_____, Şuabü'l-İmân, Beyrut-1990.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl (256/870),el-Câmiu's-Sahîh,İstanbul-1979.

Cevherî, İsmail b. Hammâd (398/1007), es-Sihâh, Beyrut-1979, 2. Baskı.

Dârakutnî, Ali b.Ömer (385/995), Sünen, Kahire-1966.

Dârimî,Abdullâh b. Abdurrahmân (255/869) es-Sünen, Mısır-ts.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as (275/888), es-Sünen, Mısır-1952.

Ebu'l-Bekâ, Eyyüb b. Mûsâ el-Kûfî (1094/1863), el-Külliyât, İstanbul-1253.

Ebû Şâme, Abdurrahmân b. İsmâîl el-Makdisî (665/1267), el-Mürşidü'l-Vecîz, tah: Tayyar Altıkulaç, Beyrut-1975.

- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1941), Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul-ts.
- Hamidullah, Muhammed, Kur'an-ı Kerim Tarihi, trc:Salih Tuğ, İstanbul-1993.
- Heysemî, Ali b. Ebûbekr (807/1404), Mecmeu'z-Zevâid, Beyrut-1982, 2. Baskı.
- Hindî, Ali b. Abdülmelik (975/1567), Kenzü'l-Ummâl, Beyrut-1979.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed(833/1429), en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr, Mısır-ts.
- _____, et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd, tah: Ğânim Kaddûrî Hamed, Beyrut-1986.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebûbekr (751/1350), Zâdü'l-Meâd, Mısır;1973,3.baskı.
- İbn Kesîr,Ebu'l-Fidâ İsmâîl (774/1373), Fedâilü'l-Kur'ân, Mısır-ts.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd (275/888), es-Sünen, Mısır-ts.
- İbn Manzûr,Muhammed b. Mûkerrem (711/1311), Lisânü'l-Arab, Beyrut-1970.
- İbn Sa'd, Muhammed (230/844), et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut-1960.
- Karaçam,İsmail, Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaaideleri, İstanbul-1980.
- Karadeniz, M.Ekrem, Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, Ankara-ts.
- Koçyiğit, Talât, Hadis İstılahları, Ankara-1980.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed(671/1272), el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân (Tefsir), Mısır-1966,3.baskı.
- _____, el-Vecîz fi Fedâili'l-Kitâbi'l-Azîz, (nşr: Alâuddîn Ali Rıza, Kahire-1991.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf(1031/1621), Feydu'l-Kadîr , Beyrut-1972.
- Müslim,Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc (261/1874), el-Câmiu's-Sahîh, Mısır-1955.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb (303/915),es- Sünen, Mısır-1964.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref (667/1278), Şerhu Sahîhi Müslim, Riyâd-1349.
- Okiç, M.Tayyib, Kur'ân-ı Kerimin Üslûb ve Kırâati, Ankara-1963.
- Râğîb Isfehânî,Huseyn b. Muhammed(502/1108),el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kurân,Mısır-1961.

Sâbûnî, Muhammed Ali, Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâmi mine'l-Kur'ân, İst.-ts.

Sağman, Ali Rıza, İlâveli Yeni Sağman Tecvidi, İst.-1958.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân (911/1505)el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân; Beyrut-1973.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ (297/909), el-Câmiu's-Sahîh (Sünen) , Kahire-1962.

Uludağ,Süleyman, İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ', İstanbul-1976.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed (748/1347), Mîzânü'l-İ'tidâl, Beyrut-1963.

Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer (538/1143), Esâsü'l-Belâğa, Beyrut-1965.